

УКРАЇНСЬКА КНИГА У ЛЬВОВІ НА ЗЛАМІ ХІХ—ХХ ст.:
ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ ВИДАННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ
«ЗАПИСОК НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА»
ТА «ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОГО ВІСТНИКА»)

На основі критичних матеріалів «Записок Наукового Товариства імени Шевченка» та «Літературно-Наукового Вістника» охарактеризовано стан культури українського книговидання у Львові на зламі ХІХ—ХХ ст.

Ключові слова: книга, зміст, виклад, мова, апарат видання, ілюстративність, художньо-технічне оформлення, поліграфічне виконання.

На основаних критических публикаций «Записок Наукового Товариства імени Шевченка» и «Літературно-Наукового Вістника» охарактеризовано состояние культуры украинского книгоиздания во Львове на рубеже ХІХ—ХХ вв.

Ключевые слова: книга, содержание, изложение, язык, аппарат издания, иллюстративность, художественно-техническое оформление, полиграфическое исполнение.

It was characterized the condition of culture of the Ukrainian book-printing in Lviv at the breaking of ХІХ—ХХ centuries on the base of critical materials of «Zapysky NTSH» and «Literaturno-Naukovyj Wistnyk».

Key words: book, contents, account, language, publishing apparatus, illustrates, artistic and technical design, printing execution.

1892—1906 pp. — непересічний період в історії українського книговидання у Львові. Політичні обставини, утиски і заборони українського слова у Російській імперії у другій половині ХІХ ст. відвели столиці Галичини першорядну роль у його пропагуванні та поширенні. Видавнича діяльність, що активізувалась у краю на початку 1870-х pp., досягла свого апогею на зламі ХІХ—ХХ ст. Прикметною ознакою останнього десятиліття ХІХ ст. став «зворот до наукової праці» у Галичині, розпочався «систематичний науковий рух», який очолило Наукове товариство ім. Шевченка у Львові [9, с. 124]. Українська книга набула тієї репертуарної та типологічно-жанрової повноти, що вивела її на один рівень з розвиненими європейськими літературами. Поруч із ростом різноманітності та кількості видавничої продукції підвищилися вимоги до якості книги у широкому розумінні. Першочергово це стосувалося змісту, викладу та мови видань. «Наївне, самоділкове писанє банальних історій або

віршів нині не поплачує. І письменники і публіка тепер більше рафіновані. Двадцятилітня праця над збогаченем і очищенем мови, над виробленем літературної техніки не може пропасти марно і жаден молодий письменник не може ігнорувати її. Давньої ноншальянсії, давнього «грає, грає, воропає» не толеруємо сьогодні» [9, с. 126]. З іншого боку, зросли вимоги і до естетики самої книги, її художньо-технічного оформлення та відтворення у друці. До «відлиги» у видавничій галузі у царській Росії, пов'язаної з революційними подіями 1905—1907 рр., Львів залишався єдиним постійним важливим постачальником української книги на всьому етнічно приналежному просторі «підросійської» та «підавстрійської» України. Тому видана у Львові друкована продукція опинилася під прицілом літературної критики, що знайшло значний резонанс у тогочасній пресі.

Особливо цікавими є публікації, присвячені проблемам української книги, вміщені у «Записках Наукового Товариства імени Шевченка» (далі — «Записки НТШ») та «Літературно-Науковому Вістнику» (далі — «ЛНВ»). Вони написані видатними діячами української науки, які самі часто виступали авторами, редакторами, видавцями і, на кінець, критиками. Це — В. Гнатюк, М. Грушевський, І. Кривецький, С. Томашівський, І. Франко та інші визначні діячі української культури. Їм, як нікому іншому, були відомі всі проблеми українського книговидання, тому їхня думка, без сумніву, є найбільш авторитетною і достатньо об'єктивною (це, зокрема, проявлялося в умінні одночасно бачити як недоліки, так і позитивні сторони рецензованих творів). Обидва видання — ровесники «зміни століть». «Записки НТШ» — перший орган Товариства, який воно почало видавати від 1892 р., універсальний науковий збірник, перетворений згодом М. Грушевським на періодичне видання. «Літературно-Науковий Вістник» — часопис, випуск якого розпочато 1898 р., прообраз майбутніх українських книгознавчих періодичних видань 20—30-х рр. ХХ ст.

Зібраний нами матеріал охоплює період від 1892 р. (час появи «Записок НТШ») до 1906 р., що зумовлено, з одного боку, полегшенням у видавничій справі на Сході України, а з іншого — завершенням львівського періоду виходу «ЛНВ» (передання 1905 р. часопису у відання «Українсько-Руської Видавничої Спілки» у Львові не зменшило зацікавленості його авторів проблемами культури

українського книговидання загалом та української книги Львова зокрема). З огляду на ці причини дослідження «Записок НТШ» обмежується 1906 р. Найбільше критичних матеріалів про українську книгу Львова зосереджено під рубриками «Бібліографія» — у «Записках НТШ» та «Новини нашої літератури», «Хроніка і бібліографія» — у «ЛНВ». У «Записках НТШ» переважають скрупульозні відгуки на наукові праці, дотичні до української історії, літератури, етнографії, та на окремі науково-популярні розвідки цієї тематики. Значно доповнюють і розширюють цей діапазон критичні матеріали у «ЛНВ», які аналізують художні твори українських письменників, переклади, навчальні та дитячі видання. Їх значна кількість (за нашими підрахунками, у «ЛНВ» подано відомості про понад 750 львівських видань у вигляді бібліографічних описів, коротких відгуків та докладних критичних оглядів і про більш ніж 70 друків у «Записках НТШ») та обмеженість обсягу статті не дозволяють охопити весь масив представленої у часописах інформації про українську книгу Львова зазначеного періоду. Автор ставить за мету висвітлення лише тих моментів, що найбільш наочно ілюструють проблеми культури українського книговидання у Львові на зламі ХІХ—ХХ ст.

Культура видання — термін сучасної редакторської та книгознавчої практики, теоретична концепція про ступінь відповідності змісту та форми видання завданням його ефективного використання, що в ідеалі передбачає гармонійне поєднання трьох блоків: змісту книги, її художньо-технічного оформлення та поліграфічного виконання [7, с. 85; 8, с. 55—57]. Однак, погоджуючись з авторами-упорядниками праці «Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (ХІХ — перша третина ХХ ст.)», можна говорити про певну «задавленість» в обговоренні проблем культури видання, зокрема видавцями та редакторами минулого, які «на основі багатого й різнобічного практичного досвіду... реально формували засади цілісної, науково обґрунтованої концепції культури книги, яка у сучасних умовах лише набула остаточного витлумачення та утвердження» [2, с. 411]. Цю тезу підтверджують також зібрані нами матеріали про українську книгу Львова у «Записках НТШ» та «ЛНВ».

Видавнича активність у Львові на зламі століть українських інституцій — Наукового товариства ім. Шевченка, «Просвіти»,

Руського педагогічного товариства, «Українсько-Руської Видавничої Спілки», Ставропігійського інституту, «Общества им. М. Качковского» зумовила появу наукової та науково-популярної книги, оригінальних художніх творів українських письменників та перекладів із зарубіжної літератури, навчальних, довідкових видань та літератури для дітей, а тогочасні друкарські потужності зробили книгу доступною широкому загалу. Масовість книжкової продукції спонукала українських діячів звернути пильну увагу на зміст українських книг, що передбачало: оцінку якості авторського тексту (зміст, виклад, мова), а також наявного апарату видання*. Окрім цього, українські друки оцінювалися за якістю художньо-технічного оформлення та друкарського виконання. Про важливість усіх цих складових свідчать докладні бібліографічні описи, подані у виданнях. Зокрема, у «ЛНВ» опис включав, побіч вихідних даних, також відомості про зміст, передмову, вступ, коментар, примітки, бібліографічні покажчики та ілюстративний матеріал. У рецензіях науково-довідковий апарат розглядався у контексті змістового розбору самого видання.

В обставинах суспільно-політичної та мовної «бездержавності» заострений інтерес викликали наукові дослідження на полі україністики: мовознавства, літературознавства, етнографії, історії. Кінець ХІХ — початок ХХ ст. — час особливо плодотивний: у Львові виходять друком праці В. Гнатюка, М. Грушевського, О. Кониського, С. Томашівського, І. Франка та багатьох інших дослідників, що торкаються різних українознавчих тем. Чимало їх спершу з'являється у журнальному чи газетному варіанті, зокрема у «Записках НТШ», а згодом вони випускаються як окремі видання-відбитки.

Оцінюючи змістовність наукових праць, рецензенти характеризували більшість видань як «інтересні» та «дуже інтересні». Серед них — «інтересно написаний огляд становища духовенства» О. Лотоцького та «дуже інтересна етнографічна студія про руські колонії в комітаті Бач-Бодрог» В. Гнатюка, до якої було додано «численні тексти», що ілюстрували оригінальність місцевого укра-

* Апарат видання — додаткові до основного тексту довідково-допоміжні та науково-довідкові матеріали в книзі (вихідні відомості, зміст, передмова, вступна стаття, коментар, примітки, бібліографічні посилання чи списки тощо), що орієнтують читача в її змісті та структурі, полегшують користування нею (Словник книгознавчих термінів. — К., 2003. — С. 17).

їнського діалекту (ЛНВ. — 1898. — Т. 2). Як позитив, критики відзначали великий обсяг зібраних матеріалів: «богата збірка актів» — про «Матеріяли до історії Галичини», віднайдені у львівських архівах С. Томашівським (ЛНВ. — 1898. — Т. 3), ґрунтовність опрацювання, зокрема використання наукового методу у працях цього ж автора: «Народні рухи в Галицькій Русі 1648 р.», «З життя галицько-руських соймиків 1648—[164]9» (ЛНВ. — 1898. — Т. 3), наявність довідкового апарату (наприклад, другий том «Етнографічних матеріалів з Угорської Русі», упорядкований В. Гнатюком, містив також «показчик мотивів і словарець», а вступна стаття І. Франка до його праці «Хмельницина 1648—1649 років у сучасних віршах» подавала «загальний, інтересно і живо написаний образ» українсько-польських взаємин у Речі Посполитій (ЛНВ. — 1898. — Т. 3).

У 1890-х рр. окремими відбитками із «Записок НТШ» та «Зорі» вийшли розвідки О. Кониського, присвячені життю і творчості Т. Шевченка [6, с. 24—37]. Своєю працею, відзначав рецензент Ф. Колесса, О. Кониський прагнув «положити підвалини до написання повної біографії Ш-ка з увзглядненем духового розвою поета і генези его творчости» і «вивязав ся зі своєї задачі совістно». Однак критико-біографічні нариси мали низку недоліків, що стосувалися викладу й апарату праці. При висвітленні окремих фактів життєпису Т. Шевченка «у Кониського виходить справа якоюсь заплутаною і неясною». Використовуючи текст повісті «Художник», він, однак, не вказував «виразно тих відомостей і цілих нераз уступів, які бере живцем з «Художника», хоча було б «далеко краще, коли б' автор не переповідав так широко «Художника»... а колиб радше коротшим а більш прозористим способом зреамсував все те...», пропустив автор і окремі епізоди, відомі дослідникам, помилявся у датах та часто відступав від обраної теми. У праці бракувало також «певної пропорції в трактованю річий важнійших і менче важних» та «якогось прозористого розкладу в поодиноких частях нарису». Недоліком праці як власне наукової розвідки було, зокрема, те, що автор «трактує свій предмет способом більше белетристичним, ніж строго науковим». Стосовно ж апарату видання Ф. Колесса радив «поодинокі менші уступи... відмічувати виразно чи то датами хронологічними, чи осібними заголовками, що послужило б до легшого перегляду і до орієнтованя читача в предметі». Нехтування автором

посиланнями на джерела змушувало читача «перешукувати увесь матеріал житєписний за якою-небудь звісткою», тому рекомендувалося використовувати примітки, бо «хоч не одно інтересно знати читачеві, то можнаб се вигідно помістити в увагах під текстом щоб не переривати звязи в оповіданю». Передруком із часопису «Жите і Слово» 1896 р. вийшла праця І. Заневича «Знесене панщини в Галичині. Причинок до історії суспільного житя і суспільних поглядів 1830—1848 рр.» (Записки НТШ. — 1897. — Т. 16). Праця, що докладно подавала «історію внутрішних відносин галицьких в р. 1830—45», потребувала додаткового редагування. Саме недбалістю редакторської підготовки пояснював рецензент С. Томашівський, що «подекуди вийшли пропуски (ст. 144—161), подекуди повторене (177—192)», не відредаговано «незвичайно важкі» стиль та мову автора, не звернено увагу на порушення пропорції між авторським текстом та цитованим матеріалом. Недоліком наукової праці К. Студинського «Пересторога, руський памятник початку XVII віка» (Записки НТШ. — 1896. — Т. 12) М. Грушевський вважав те, «що він схемою своєї студії положив коментарий критичний і егзегетичний до розібраної памятки», і хоча цей спосіб викладу полегшував роботу авторові, бо дозволяв висловлювати свої спостереження про все, однак він не був придатним «для студії; студія є студія, хоч би й аналітична, а не *commentarius perpetuus* (безперервний коментар. — *О. П.*), сей має на меті пояснити кожне поодиноке місце памятки, та — цілу памятку». Рецензент критикував К. Студинського також за «не конче» поравну мову, значне число польонізмів і росизмів», які «не мило бачити в дісертації з історії у.-русського письменства». Однак, попри зазначені «хиби», його праця справляла «миле вражінє старанно зібраним матеріалом, детальностию аналізи, ріжносторонностию студієвання». «...пильну, признаня гідну увагу», на думку О. Макарушки, звернув у своїй праці «Лірники» К. Студинський (Записки НТШ. — 1895. — Т. 7) на «вимираючих потомків славних... лірників і заховав від загибели — забутя останки їх мови». Проте видання мало певні недоліки, які стосувались апарату видання. Назва титулу була надто загальною і не цілком відповідала змісту праці. Для кращого розуміння мови лірників у виданні було подано порівняльний словник їхньої мови з говорами інших босяцьких груп. У ньому рецензент

рекомендував виділити ті слова, що «увійшли до мови літературної або живуть в диялектах нашого народу», а також «поробити бодай натяки про спосіб творення говорів» лірників. У такому випадку «сухий спис слів набрав би був більшого інтересу навіть для пересічних читачів». Інша наукова праця К. Студинського — «Літературні замітки» (Записки НТШ. — 1901. — Т. 42), присвячена творчості І. Котляревського та П. Гулака-Артемовського, — отримала доволі сувору оцінку І. Стешенка. Провівши детальний аналіз розвідки, рецензент відзначив, що автор «повторив звісне й висловлене до нього» і «дав досить елементарний аналіз». Зменшувалися заслуги автора «тою силою помилок, яка допущена в його книзі» разом «з повною недбалістю в стилізованю», а тому «користання з неї мусить провадити ся з великою обережністю».

Ретельністю у доборі історичних, етнографічних та лінгвістичних матеріалів відзначалася наукова праця О. Партицького «Старинна історія Галичини, т. I. (від VII віку перед Христом до року 110 по Христі)» (Записки НТШ. — 1895. — Т. 5). Однак її рецензент, М. Грушевський, низько схиляючись перед «совісною і невтомною працею вп. автора», радив «в інтересі... науки» «змінити на далі методи своїх студій», бо «довільність дискредитує цілу працю, і читач не звертає уваги і на те добре і позитивне, що в її єсть». Окремі помилки, неточності у поданні матеріалу допустив Я. Миколаєвич у праці «Опис географічно-статистичний повіта Камянецького» (Записки НТШ. — 1896. — Т. 9), на що вказував рецензент М. Кордуба: «...д. М... описує русло Буга, але тут впадає на неправдоподібну здогадку, що ціла родина Буга — то єго давне русло», «стає автор недокладним: такі замітки при річках як «води знатна скількість», «води має тільки що Полтва в Буску» не наукові, бо нічого властиво не означають», «хибно подана вість, що часть північна на весні богатша дощем як полуднева; що в части північній менч лісів й опад там менчий». Звернув увагу критик і на мову видання, зауважуючи, що вона «доволі чиста, хоч декуда стрічають ся такі слова і фрази як: зовимий, присоєдинив, зими прикметою єсть і т. и.». Поруч із тим рецензент відзначав ретельність опрацювання автором зібраного матеріалу, підкреслюючи, що він «визначає докладно головний діл водний», «розділ про підсоне оброблено докладно», «часть фізіографічна взагалі добре опрацьована в розправі», «основно обробив автор розділ економічний».

Докладному розгляду наукової праці І. Франка «Іван Вишеньский і его твори» (Записки НТШ. — 1895. — Т. 5) присвятив свій критичний відгук К. Студинський. Не дивлячись на наявність окремих «слабих сторін» у дослідженні І. Франка, рецензент відзначав, що «се перша систематична робота на поли студий над Вишеньским; есть се перша праця, в якій находимо пробу угрупованя творів, оперту на часто бистроумних замітках, а не на сухім означеню... Есть се перша праця, де старанно піддано рецензії мисли Вишеньского». Оцінюючи наукову вартість іншої праці І. Франка — «Поема про сотворене світа» (ЛНВ. — 1905. — Т. 31), рецензент під криптонімом В. (В. Гнатюк)* підкреслив: «Книжечка написана зовсім об'єктивно і подає висліди найновіших наукових праць у сім напрямі». Прихильну оцінку І. Копача отримала праця В. Щурата «Замітки до поеми Тараса Шевченка «Чернець»» (Записки НТШ. — 1895. — Т. 6), яка вийшла передруком з газети «Діло» 1894 р. Рецензент відзначав сумлінну працю автора, що «подає насамперед історичний і легендарний підклад Шевченкової поеми» та, використавши зібрані матеріали, «самий розбір її при помочи того підкладу».

Незавершеною залишилася праця О. Огоновського «Исторія литературы руской» (Записки НТШ. — 1895. — Т. 5), що припинилася зі смертю автора на виданні четвертої частини, присвяченій історії наукової літератури, а саме розвитку науки етнографії в Україні. Рецензент О. Макарушка зауважував, що О. Огоновський «зачав її з'ображенем розвою наук етнографічних у нас і намагав показати відомим своїм біобібліографічним методом минувший і сучасний стан нашої етнографії», поруч з тим праця мала і певні недоліки, бо «стрічаємо там часто оцінки творів, що зовсім не мають нічо спільного з етнографією, а від часу до часу навіть полеміку автора з неприхильними ему поглядами професора Драгоманова».

Уперше друком у Львові 1898 р. з'явилася заборонена російською цензурою праця М. Грушевського «Исторія України-Руси». 1904 р. було розпочато її друге видання — значно розширене й перероблене. Варто відзначити при цьому ретельну редакторську та

* Псевдоніми та криптоніми розкрито на основі праць: «Літературно-науковий вісник»: покажчик змісту. Т. 1—109 (1898—1932) / уклад. Б. Ясінський. — Київ ; Нью-Йорк, 2000; Бібліографія «Записок Наукового товариства імені Шевченка». Т. 1—240 / уклад. В. Майхер. — Львів, 2003.

художньо-технічну роботу над виданням. Так, завдяки раціональному оформленню перший том, що збільшився на понад 120 сторінок, був надрукований «компактніше» за рахунок перенесення додатків «під текст». Видання праці було доволі коштовним, адже книга «видрукована на дорогім, неглаженім папері, який уживаєть ся в ціннійших публікаціях у иньших народів, але у нас з огляду на дешевість, його уживати досі не важили ся» (ЛНВ. — 1904. — Т. 27).

Важливим компонентом у сприйнятті ґрунтового наукового тексту став його супровід відповідним ілюстративним матеріалом. Зокрема, праця В. Шухевича «Гуцульщина» (ЛНВ. — 1901. — Т. 14) у збірнику Етнографічної комісії НТШ «Материяли до українсько-руської етнології» була оздоблена багатьма ілюстраціями, а її четвертий том містив 223 ілюстрації та дві хромолітографічні таблиці.

Із розвитком української наукової думки на зламі ХІХ—ХХ ст. ще більшої ваги набуває популяризація знань серед різних категорій населення. Першість у цьому напрямі належала «праматері» всіх українських товариств — львівській «Просвіті». Науково-популярні видання потребували особливо ретельного авторського, редакторського та друкарського підходу. Від авторів вимагалось писати доступно, пам'ятаючи про «ступень інтелектуального розвою своїх читачів, і в тій справі припускати радше гірший стан» [3, с. 52], та наголошувалося на недопустимості помилок, неточностей у тексті, що могли легко дезорієнтувати читача.

Аналізуючи книжечки товариства «Просвіта» авторства К. Левицького («Про польови пошкоды», «Про шпихлѣрѣ и крамницѣ», «Про касы позичкови и щадницѣ», «Про ґрунтовий катастеръ», «Про права руской мовы»), критик Г. З. (Г. Зацерковний) відзначав, що три перші праці написані «приступно, хоч подекуди виступають місця мірнійшої стилізації» (Записки НТШ. — 1897. — Т. 17). Проте книжечка «Про права руской мовы» «як популярна праця представляє ся може найнекористнійше», бо «річ виходить подекуди так розтягнуною, що сама суть губить ся». «Полегшити» авторську роботу можна було за рахунок оптимізації апарату видання, переносячи відомості «з тексту значком на долину під переділку». А надзвичайно потрібна для українських селян книжка «Про ґрунтовий катастеръ» була б «о много ціннішою для читачів, коли б, від-

повідно до їх ровени осьвіти, розпоряджувано материялом дотепнійше», зокрема за рахунок редакторського і художньо-технічного оформлення: «поодиноких переставок, розкладів, зміненого виду друку». Понад це, науково-популярна праця А. Дольницького «Про книги ґрунтови», яка, на думку рецензента, була «справді добра наукова розвідка», «для популярного письменства... дуже мало стоїть». На заваді цьому «зложились»: науковий спосіб викладу, «тяжкий дещо штучний стиль», надто обширний перелік чинних документів і розпоряджень, «чужа нашій мові складня, зближена до спеціальної урядової і zarazом польської». Введення автором у мову праці «нещасливих» неологізмів не сприяло підвищенню наукової цінності праці.

У 1898 р. з нагоди відміни панщини під маркою «Просвіти» вийшли дві праці: «У пятидесяту річницю знесеня панщини і відродження галицької Руси» Л. Селянського та «Панщина і її скасоване в 1848 року» І. Франка (Записки НТШ. — 1901. — Т. 42). Рецензентом обох праць виступив Л. Цегельський. Праця Л. Селянського містила чимало помилок у висвітленні матеріалу, за що автора було названо «обскурантом і неуком», а рецензент щиро обурювався з приводу того, як можна «місто просьвіти ширити баламуцтво і обскурантизм впоювати в тисячі наївних читачів почування раба». Книжка була «крайне ненаучною», виражала погляди «заскорузлого та вузкоглядного «рутенця», а виклад матеріалу, втиснений у белетристичну форму, зауважував Л. Цегельський, — «найбільш тяжка форма популяризації і просто не надає ся до такої теми». Попри це, праця Л. Селянського все ж мала ту вагу, що стала першим виданням «Просвіти», яке вийшло фонетичним правописом. Текст її доповнювали два портрети цісарів Фердинанда та Франца Йосифа (ЛНВ. — 1898. — Т. 2).

Цілком інакше виклав тему знищення панщини у своїй праці І. Франко. Як позитивне рецензент відзначив уміння автора конкретизувати тему та зосереджуватися «на однім предметі», завдяки чому можна все «докладно обговорити і пояснити». Л. Цегельський назвав працю І. Франка «найліпшою річею, що була у нас досі написана про панщину і її скасоване в 48 році». Тим більше, що, крім історії її знесення, автор подав джерельні матеріали, занотовані «в замітках під текстом».

1901 р. заходом товариства «Просвіта» вийшла історична розвідка і самого критика двох попередньо розглянутих праць, Л. Цегельського, — «Русь-Україна і Московщина» (Записки НТШ. — 1901. — Т. 44). Оцінюючи працю з позицій популяризації науки, її рецензент С. Т. (С. Томашівський) зробив певні зауваження щодо викладу матеріалу та правильності висвітлення історичних подій. Зокрема, «спосіб писання (Л. Цегельського. — *О. П.*), що правда, легкий і зрозумілий загально, але стиль лише у своїй формі простий, річевий же виклад далекий ще від простоти». Недоліками викладу, на думку критика, були надмірність вживання наукових термінів без відповідного пояснення, дедуктивний метод і прагнення синтезу, «велика розгонистість і необмеженість» охоплених питань «без ясної звязи між собою», відхилення від теми («часті екскурзи в бік»), «говорення про щось, як знане, хоч перед тим про се мови не було». У підсумку — «для більшості селян і людей без середньої освіти книжечка д. Цегельського доволі мало придатна». Автор допустив також низку неточностей і помилок, особливо у першій частині праці, «друга далеко чистіша від них» становила «властиву вартість «розвідки».

На неточності, «похибки і некритичности оповідання» вказував С. Томашівський у своєму відгуку про видання товариства «Просвіта» п. н. «Богдань Хмельницькій до часу повстання против Польщѣ» (Записки НТШ. — 1898. — Т. 23/24). Для написання праці використовувалися давніші розвідки з історії, подані в яких відомості були спростовані новими науковими дослідженнями. Відгукуючись про інші книжки «Просвіти», С. Томашівський відзначив розвідку «Про славного сербского ученого Вука Стефановича Караджича» (Записки НТШ. — 1901. — Т. 44), в якій все «оповіджене ясно, зрозуміло і поважно».

Побільше «звертати уваги на зміст своїх видань і не пускати в світ таких разячих похибок», дорікнув товариству «Просвіта» невідомий рецензент книжки Л. Селянського «Цікаві розмови про держави і народи Європи» (ЛНВ. — 1899. — Т. 7). Згідно з відомостями автора, македонці, греки й албанці належали до романської мовної групи, а слова гімну «Ще не вмерла Україна і слава і воля» написав Т. Шевченко. Такої і подібної інформації у книзі було немало. Анонімного рецензента підтримав у своєму відгуку про це видання,

опублікованому у «Записках НТШ», критик С. Т. (С. Томашівський) (1901. — Т. 44): «Форма сих розмов — белетристичне оповідання, досить недолadne, з сильним запахом сервілізму». Інше видання товариства «Просвіта» — книгу Т. Лежогубського «Страшний ворог. (Про алькоголь)» (ЛНВ. — 1905. — Т. 30) — нещадно розкритикував В. Львівський, зауваживши попередньо, що «товариство видає нераз книжечки слабi, а до того видає їх недбало або дуже недбало». Власне прикладом недолугої праці автора та редактора стало згадане видання. Автор «мав добру волю» ознайомити малограмотних читачів з наслідками вживання алкоголю, однак «свою книжку писав на швидку руку, недбало і поверхово». В результаті його оповідь містила стільки всілякого «непотрібного, баламутного, а навіть фальшивого», що непідготованому читачеві «не вдасться легко вибристи з численних баламуцтв». Поруч із тим рецензент вказував на дуже низький рівень знання мови у автора: «В його книжці стрічаємо численні неконсеквенції граматичні і правописні... похибки проти флексії, варварську будову речень і періодів». Найбільше помилок допустив автор при ставленні розділових знаків, про що В. Львівський доволі емоційно зауважував: «Автор не числився з елементарними правилами уживання протинка (тяжко припустити, щоб чоловік із університетською освітою не був із ними обзнайомлений...), а редактор не справив його похибок!». У підсумку критик радив керівництву «Просвіти» «зріло застановити ся над сим, аби книжки, подібні до «Страшного ворога», не діставали ся на будуче в руки членів товариства, бо ними не лиш не заохотить їх до книжки, але навпаки — знеохотить».

Усе ж обидві вказані праці — Л. Селянського та Т. Лежогубського — були радше неприємним винятком серед загальної маси видань «Просвіти». Попри окремі недоліки науково-популярні праці товариства цілком справно виконували свою популяризаторську функцію. Заходом «Просвіти» 1904 р. вийшла праця Г. П. Задери «Як годувати малих дітей?» (ЛНВ. — 1904. — Т. 26). Ця книжка була нагороджена премією «Благотворительного общества издания общепользных и дешевых книгъ» у Петербурзі, проте російська цензура заборонила її друкувати. Надзвичайно актуальною виявилась і книжечка М. Коса «Про полові справи» (ЛНВ. — 1905. — Т. 31), яка ознайомлювала «несвідомих із половими функціями» та

звертала «їх увагу на наслідки необережного або легкодушного трактування сих справ». Позитивною стороною, відзначав рецензент В. (В. Гнатюк), було також те, що праця «написана незвичайно приступно, ясно і гарною, поправною мовою, без усяких повидумуваних «термінологій», що «засмічуючи нашу мову приносять їй неоцінену шкоду».

Із зростанням громадянської свідомості українців у Галичині важливим стало також видання суспільно-політичної літератури. Зокрема, новоутворена Українська радикальна партія «розпочала... агітацію рядом дуже цікавих і цінних видань»: «Плятформа української радикальної партії», Л. Яворенко «Чому у нас досі нема доброго ладу?», С. Ярошенко «Як люде прав собі добувають» (ЛНВ. — 1905. — Т. 31) та «Як царь людей дурить» (ЛНВ. — 1905. — Т. 32), «Лист до царя Миколи II» Л. Толстого (ЛНВ. — 1905. — Т. 31). Накладом Української радикальної партії з'явилася праця М. Драгоманова «Швейцарська спілка» (ЛНВ. — 1905. — Т. 31), в якій «описана популярно боротьба за волю Швайцарців і порядки, заведені в тій малій, але не в однім взірцевій країні». Цю брошуру, вважав рецензент В. (В. Гнатюк), «все прочитає кождий з інтересом, чи простий селянин, чи інтелігент». Проте всі згадані видання отримали зауваження від критика В. (В. Гнатюк) щодо правопису. Він вказував на «одну правописну недокладність в отсих виданнях, яку треба усунути»: поєднання авторами брошур при написанні слів, які на той час писались окремо. Рецензент зазначав: «Особливо лучене дієслова з заїмеником «ся» разить дуже: чому в таким разі не писати й так: любитисебе, робитисобі і т. д. Лучене «ся» з дієсловом є чисто російська спеціальність, якої нема що нам наслідувати; у всіх иньших славянських мовах пишеть ся сей заїменник окремо...» (ЛНВ. — 1905. — Т. 32).

Чимало суперечок в українському суспільстві викликала брошура Є. Косевича «Самостійна Україна». Свою думку з приводу національно-політичної незалежності України-Русі висловив Р. Стефанович в аналогічно названій праці-відповіді (ЛНВ. — 1900. — Т. 12). У 1899 р. вдруге вийшла праця М. Драгоманова «Рай і Поступ», за відгуком критика В. (В. Гнатюк), «дуже гарне» видання і «зроблене на добрім папері». Видавець праці М. Павлик постарався зробити твір «ще зрозумілішим», поправивши «головно мову, з огля-

ду на нашу сільську читаючу публіку» (ЛНВ. — 1899. — Т. 7). Дочекалася другого видання 1900 р. праця Ю. Бачинського «Україна irredenta» (ЛНВ. — 1900. — Т. 10) — взірець «галицької схоластики, нащепленої марксівською фразеологією».

Аналізові суспільного життя у Галичині було присвячено також нову працю Ю. Бачинського «Гльосси» (ЛНВ. — 1905. — Т. 29), що вийшла у Львові 1904 р. Даючи характеристику змісту й авторському викладу, М. Лозинський відзначав: «Гльосси» ані не «політичний лексикон» ані тим більше «знаменитий», а тільки гльоси, в яких багато вірного, але при тім багато й неповноти, невикінченості, балакучості, запевнювань на слово без фактичних даних...», та все ж це «цінна вкладка в нашу науково-публіцистичну літературу». Окремі зауваження отримав автор і щодо мови своєї праці. Рецензент вимагав «більшої чистоти мови і більшої консеквенції в правописи та уживанню термінології: «руський», «український».

До суспільно-політичної літератури публіцистичного характеру зачислив І. Копач і працю В. Будзиновського «Хлопска посілість в Галичині і новочасні суспільно-реформаторські змаганя» (Записки НТШ. — 1895. — Т. 7), стиль якої — «ясна тенденція, ораторський тон і фронт звернених головню до т. зв. українсько-руської радикальної партії...». Вона була розрахована на читача, який «хоче ясно і скоро поучити ся про економічне положенє нашого селянина за послідних 50 літ і про сучасні європейські реформаторські змаганя» у цьому напрямі.

З огляду на те, що в Австро-Угорській державі панували доволі ліберальні умови для існування національних меншин, українське красне письменство мало відносно вільний розвиток. Тож в означене п'ятнадцятиріччя у Львові видаються художні твори наддністрянських та наддніпрянських письменників. Різні за змістом, мовностильовим оформленням і друкарським виконанням, ці видання приковували пильну увагу українських критиків. Зокрема, на думку рецензента, замало «звертав уваги на мову» Є. Мандичевський, автор «дуже гарних образків, з яких віє спокій, тепло, любов», збірки новел «З живого і мертвого» (ЛНВ. — 1901. — Т. 13), тому «вкрали ся в книжку деякі дуже рапані форми та вислови». Недбало було видано 1899 р. оповідання О. Катренка «Омелько Цуциня» (ЛНВ. — 1899. — Т. 8). Відповідальність «за те, що в таким виді пускає щось

у світ» покладалася на редакцію часопису «Руслан». Актуальна щодо порушеної теми про взаємини між народом та інтелігенцією, повість Є. Ярошинської «Перекиньчики» (ЛНВ. — 1903. — Т. 26) мала, на думку Д. Лукіяновича, «хиби залежні від способу писання та від укладу цілоти, в неостаточнім змальованню характерів, та в слабім опрацьованню стилю і мови». Авторці забракло «терпеливості», тому «через той нервовий поспіх виходять її річи сухі, без артистизму, зроблені, а не сотворені». Такий же поспіх у написанні не дав можливості належно опрацювати мову і стиль повісті — «вони такі, що редактор видавництва ледви міг їх перепустити через свою цензуру».

Поруч із тим як «реальні, прості, повні життя» охарактеризував В. (В. Гнатюк) твори Б. Лепкого у збірці «Кара та иньші оповідання», які видала «Українсько-Руська Видавнича Спілка» 1905 р. (ЛНВ. — 1906. — Т. 33). У Львові вийшли друком також «найкрасші» «Оповідання» О. Стороженка (ЛНВ. — 1905. — Т. 29), у яких «вірні» змальовано «образки з козацького життя», що «вказують на колишню нашу самостійність політичну». Критик В. (В. Гнатюк) відзначав мовну довершеність творів О. Стороженка: «Мова оповідань дуже гарна і проста, через що її зрозуміють і там, де говорять своїми спеціальними говорами». При сприйнятті К. Паньківського вийшло посмертне видання віршів І. Грабовича «Вибір поезій» (ЛНВ. — 1905. — Т. 31). Даючи оцінку творчості автора, критик В. (В. Гнатюк) зазначав, що «між виданими віршами є дійсно дуже гарні, які визначають ся великою силою чутя, але є й наскрізь риторичні, що не роблять на читачу вражіння».

До «добрих набутоків нашої літератури» зачислив В. (В. Гнатюк) збірку оповідань О. Авдиковича «Моя популярність та иньші оповідання» (ЛНВ. — 1905. — Т. 32). Зібрані у книжці твори, на думку рецензента, вказували на «белетристичний таланти (О. Авдиковича. — *О. П.*) та що той таланти починає дозрівати, заокруглювати ся, кондензувати ся». «Легкий гумор, делікатна сатира, деяка алегоричність» і при цьому «стиль... простий і ясний, мова чиста, малюнки типів живі та реальні» у сукупності підносили літературну вартість збірки. У Львові побачили світ також прозові та поетичні твори А. Кримського. Збірка віршів «Пальмове гилля» підтвердила, що «автор — справді поет, а не простий римотворець». Перейнята

«горячою моральною проповіддю», його повість «Андрій Лаговський» була адресована «лише старшим до читання» (ЛНВ. — 1905. — Т. 32). Завдяки «різномірності» порушуваних тем оповідання М. Коцюбинського у збірці «У грішний сьвіт» (ЛНВ. — 1905. — Т. 31) читалися «з великим інтересом». Цьому значною мірою сприяли «гарний стиль та гарна, проста мова». Позитивно відгукувався щодо змісту і стилю «Оповідань» О. Маковея рецензент В. (В. Гнатюк), зазначаючи, що «...всі його оповідання з селянського і міщанського життя... читають ся дуже приємно і легко, тому й публіка прийме їх певно так само радо, як приймала й давніші його твори» (ЛНВ. — 1905. — Т. 29). Хоча повість О. Маковея «Ярошенко» (ЛНВ. — 1906. — Т. 33) справляла на читача, за твердженням критика Кр. (І. Кревецький), враження літописної хроніки, де автор лише констатує факти, а не художньо «малює» їх. Окрім того, видання містило чимало «друкарських похибок», яких не мало бути у відбитці.

Прагнучи популяризувати твори відомих українських письменників, товариство «Просвіта» видало низку дешевих за ціною, отже, доступних і менш заможним читачам, видань. Упорядкована Ю. Романчуком збірка поезій Т. Шевченка була не тільки дешевим, а й максимально повним виданням, «текст багатьох поезій поправлений», а самі твори розміщувались у хронологічній послідовності, додатково вивіреній укладачем (рецензент В. (В. Гнатюк) (ЛНВ. — 1902. — Т. 17). Збірка «Руска письменність», що містила твори І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки (ЛНВ. — 1904. — Т. 26), мала низку редакторських недоглядів: починаючи від самої назви, яка не цілком відповідала змісту видання (у наступних випусках її рекомендувалося виправити на «українська»), і завершуючи мовно-правописними колізіями на титулі, в передмові, в біографіях письменників та в основному тексті. Піклуючись, як це сприйме читач, критик В. (В. Гнатюк) зауважував: «Видане се раг excellence (винятково. — *О. П.*) популярне. Чи практично проте в такому виданю заводити кілька родів правописи, в якій і так читачі вже не орієнтують ся добре?».

У започаткованій серії «Руска письменність» вийшло також повне зібрання творів Г. Квітки-Основ'яненка. Всі його праці розміщувались у хронологічній послідовності, а менш зрозумілі слова

пояснювалися у примітках у кінці книжечки. У цій видавничій серії побачили світ твори М. Шашкевича, Я. Головацького, М. Устияновича, А. Могильницького (ЛНВ. — 1906. — Т. 34). Перед творами кожного автора подавалися короткі передмови, які інформували читача про життя і творчі здобутки автора. Однак І. Франко вважав, що ці передмови були надто «куценькі, безбарвні й зовсім неясні». Створювалося враження «як би автор невідомо з яких причин бігав поміж дощ і оминав історичну правду там, де вона могла б комусь бути хоч крихіточку неприємна». Рецензент наголошував на важливості передмови, оскільки вона не повинна бути «шабльоновою школярською «стилістичною вправою»... а має бути справді причинком до популяризації нашої письменности».

Видатним збірним літературним виданням стала антологія «Акорди», укладена І. Франком та ілюстрована Ю. Панькевичем, яка вийшла у Львові 1903 р. (ЛНВ. — 1903. — Т. 24). До того часу вийшло два подібних видання: одне — у Галичині, друге — у Києві. На відміну від них, зазначав рецензент В. (В. Гнатюк), «третє виданє містить вибір поетів лише від смерти Шевченка і лише ліриків, а все иньше полишене на боці» і «хоч обіймає коротший період... містить разом 88 авторів, в тім числі 61 Українців і 27 Галичан і Буковинців». У тематичному доборі самих поезій відчувалася ретельна праця редактора-укладача, адже «редакция старала ся всюди подавати, що знайшла найкрасше в якого поета, при чім звертала все увагу, аби вибір із нього стояв у відповідній пропорції до цілої його поетичної продукції». Чудовими були також її художньо-технічне оформлення та поліграфічне виконання — «се справді перше наше люксове виданє», надруковане у форматі «тзв. лексиконової 8-ки і окрім кількох малюнків», містило «орнаментацийні прикраси скомпоновані на народніх мотивах».

Важливим показником якості редакторської роботи стало видання повних зібрань творів українських письменників. Накладом «Українсько-Руської Видавничої Спілки» 1904 р. вийшло повне зібрання творів Марка Вовчка. Два перших томи містили оповідання, друковані коли-небудь українською мовою, а третій том — ті, що вийшли початково російською мовою, але сюжети для яких взято авторкою з українського життя. Перекладачем оповідань третього тому був В. Доманицький (ЛНВ. — 1904. — Т. 27). У 1905 р. ви-

йшла збірка оповідань І. Франка «На лоні природи і інші оповідання» (ЛНВ. — 1905. — Т. 30). Більшість цих оповідань були розкидані по різних періодичних виданнях, три з них друкувались уперше. Оpubліковане у віденському виданні «Славянський альманах» (1881) оповідання «Микитичів дуб» було конфісковано разом із номером, тому не дійшло до читача. Оповідання «Яндрюся» існувало лише у польському варіанті. Відзначивши все це, рецензент збірки В. (В. Гнатюк) задоволено підкреслював: «Тому добре, що Вид. Спілка видала їх тепер разом».

Ще одним повним виданням стала збірка оповідань В. Стефаника «Моє слово» (рецензент В. (В. Гнатюк) (ЛНВ. — 1905. — Т. 30). Вона об'єднувала твори, вміщені раніше у двох збірках — «Синя книжечка» і «Камінний хрест», та доповнювалася ще двома: «Моє слово» і «Суд». Оповідання розміщувалися за часом їх написання, що мало особливу вагу для дослідників творчості автора. Саму книжку було надруковано на «прегарнім папері» та ілюстровано портретом автора. Однією збіркою п. н. «До світа» (рецензент В. (В. Гнатюк) (ЛНВ. — 1905. — Т. 31) вийшли у Львові новели і нариси О. Кобилянської. Видання містило ніде доти не опубліковані оповідання, а також друковані «в недоступних ширшій публіці виданнях» та передруки з «ЛНВ». Усі твори «перший раз були зібрані разом і видані в хронологічному порядку». Книжка мала зацікавити не тільки істориків літератури, а й ширші кола громадськості.

Зусиллями Наукового товариства ім. Шевченка у Львові вийшли «Писання Юрія Осипа Федьковича» (рецензент В. (В. Гнатюк) (ЛНВ. — 1906. — Т. 34) — перше повне зібрання його творів, видане у трьох томах. Перший том містив усі поезії, другий — оповідання, а третій том мав складатися із двох частин, перша з яких містила б оригінальні драми автора, друга — переклади. Однак перша частина третього тому виявилася надто обсяговою, тому з технічних причин її було знову поділено на дві частини. На видання праць Ю. Федьковича НТШ отримало цільову субвенцію від міністерства освіти.

1892—1906 рр. — плідний період у поетичній та прозовій творчості І. Франка. Прикметним стало оцінювання літературної діяльності письменника його сучасниками. Позитивну оцінку М. Грушев-

ського отримала збірка поезій І. Франка «Мій Ізмарагд» (ЛНВ. — 1898. — Т. 2). Хоча намір автора «дати в сій книжочці щось більш менш одноцільне... не зовсім удався», бо зміст збірника був дуже «кріжнородний, навіть пістрявий», а тема окремих поезій «виглядає сухо, ба навіть банально», проте загалом рецензент відзначав високу поетичну майстерність автора: вміння оригінально обробляти і «позичену, чужу тему», і власну. Тож вірші І. Франка «зроблені справді гарно, дотепно, поетично», а більшість притч критик рекомендував подати до шкільних читанок, бо написані вони «легко, приступно, інтересно, гарною мовою». Посилювало враження від книги і її взірцеве поліграфічне виконання: «Книжечка видана дуже елегантно, на веліновім папері, в гарній полотняній оправі, з золотими берегами...». Докладно «розібрав» М. Грушевський повість І. Франка «Для домашнього огнища» (ЛНВ. — 1898. — Т. 1). Певні зауваження стосувалися композиції твору, бо «зручна із зверхньої формальної сторони, здаєть ся нам схибленою що до свого внутрішнього змісту. Головна справа загубилась в надто далекій перспективі...», висвітлення окремих епізодів, що «безпотрібно утомлюють увагу читача» і справляють «неприємне вражінє — надужитого протоколїзма». Проте більшість сцен становили «окрасу повісти». Відзначив М. Грушевський і гарну мову твору, хоча «є подекуди барбаризми, але їх дуже небогато», та поліграфічне виконання: «Видано книжку гарненько і поправно». Стримано-прихильні відгуки М. Грушевського компенсував емоційною захопленістю від збірки І. Франка «Semper tigo» М. Мочульський (ЛНВ. — 1906. — Т. 36). На його думку, новий томик поезій І. Франка — це «спілий, соковитий овоч», його мова «чиста, ядерна, богата, осяяна золотими проміннями поезії», а вірш «гнучкий, мельодийний». Підтримав М. Мочульського рецензент збірки «Маніпулянтка й иньші оповідання» під криптонімом І. Д. (І. Джиджора) (ЛНВ. — 1906. — Т. 36): «Живучість та актуальність тем, розкіш красок, які ніколи не бліднуть, задержуючи завсїди сьвіжий кольорит образів — ось що можна сказати про найновішу збірку оповідань Івана Франка».

Творчість таких титанів української літератури, як І. Франко, мала стати орієнтиром для молодих письменників, що робили свої перші кроки в поезії та прозі. Символічно, що саме І. Франко виступив у «ЛНВ» рецензентом збірок поезій О. Луцького та П. Кар-

манського. Надзвичайно схвально оцінюючи поезію О. Луцького у збірці «З моїх днів» (ЛНВ. — 1906. — Т. 33) з погляду викінченості і відшліфованості форми, І. Франко гостро розкритикував іншу збірку цього автора — «В такі хвили»: «Кольорит у книжечці сірий починаючи від передмови, в якій автор називає свої вірші сірими записками; а в тих «записках» пішло все саме сіре: сірі строфи, сіре слово...» (ЛНВ. — 1906. — Т. 35). Прихильну оцінку українського метра отримала збірка поезій П. Карманського «Ой люлі смутку» (ЛНВ. — 1906. — Т. 35), де той яскраво проявив себе як талановитий поет «з власною літературною фізіономією, з власним стилем і складом думок». Збірка складалась із віршів, значна частина яких друкувалась у «ЛНВ». Своєю «вмілою і сумлінною рукою автор зложив із них китицю, що визначаєть ся дивним запахом, якого не легко забути».

На тлі непростих внутрішніх взаємин у галицькому середовищі 90-х рр. XIX ст. дедалі більше поглиблювався розкол між представниками «народовської» течії та «твердими» русинами. Русофільський табір продукував доволі широкий спектр видань наукової, науково-популярної та художньої літератури, які тісно чи іншою мірою відображено у критичних публікаціях «Записок НТШ» та «ЛНВ». Особливо гостро критикувалися русофільські видання за їхню штучну мову — «язичіє».

У 1895 р. вийшли друком дві праці галицького історика І. Шараневича, присвячені діячам Ставропігійського братства М. Красовському та Ю. Ілляшевичу [1, с. 19—22]. Обидва видання, які В. Білецький назвав «цінними причинками» не тільки до історії львівської Ставропігії, а й «в загалі до нашої історії», мали старанно укладений автором «докладний зміст, за який ему подякує кожний, що буде користати з его видавництва» та були прикрашені портретами цих видатних особистостей. Віддаючи належне ґрунтовному опрацюванню матеріалу І. Шараневичем у науковій праці «Церковная унія на Руси и вліяніе ей на змѣну общественнаго положенія мірскаго рускаго духовенства» (Записки НТШ. — 1897. — Т. 18), рецензент С. Р. (С. Рудницький) акцентував, що вона «написана спокійно і об'єктивно». Дещо іншу думку щодо цієї праці висловив критик Ф. М. (Ф. Марисяк) (Записки НТШ. — 1900. — Т. 38). У 1899 р. вона вийшла також польською мовою. Порівнюючи обидва

видання, він відзначав, що стосовно «змісту оба видання згоджують ся цілком», відрізнялися вони лише якістю мовного оформлення, зокрема «польське виданне без порівняння красше, ніж руське — якесь *mixtum compositum* («мішанина». — *О. П.*) із слів чисто руських, польських та московських». Аналізуючи зміст праці, рецензент не погоджувався з думкою автора, що економічне становище духівництва «змінилось... через церковну унію на ліпше», причиною цього він уважав «повстання козацькі, про які автор також згадує». Позитивно оцінив І. Франко науково-популярного характеру працю І. Шараневича «Іосифъ Шумлянскій, рускій епископъ Львовскій отъ г. 1667 до г. 1708» (Записки НТШ. — 1898. — Т. 22), зауважуючи, що «професор зумів їй придати науковий інтерес, вплітаючи в оповідане деякі нові факти, доси не визискані науково».

Цінне видання І. О. Левицького «Прикарпатска Русь въ XIX-мъ вѣцѣ въ біографіяхъ и портретахъ еи дѣятелей...», яке виходило окремими випусками, містило, на думку невідомого рецензента, подекуди забагато «дрібниць» у життєписах, «які забирають лишень дармо місце у книжці». Зауваження стосувалися мови автора, яку рекомендувалося «трохи прочистити, бо в теперішнім виді вона не лише неможлива, але по просту дика. Най буде мова, яка хоче, але аби була мова людей, літератури, а не одного чоловіка, що пише для себе, а не для людей» (ЛНВ. — 1900. — Т. 9).

Гостра критика зі сторінок обох видань звучала щодо наукових розвідок А. Петрушевича. Рецензент С. Т. (С. Томашівський) так характеризував науковий виклад праці А. Петрушевича «Дополненія ко сводной галицко-русской лѣтописи съ 1700 по 1772 год, изданной въ Львовѣ 1887 года» (Записки НТШ. — 1900. — Т. 38): «...при читаню паде в око, що о. Петрушевич не має ніяких систематичних наукових відомостей про те, що пише, ні про жерела, ні про літературу, збирає лише доривочні звістки та укладає їх без критики, без порядку та розуміння». Рецензент критикував також мову праці, яка «тут цілком не ліпша від давнійшої», та відсутність довідкового апарату, створення якого автор залишив «молодшимъ любителямъ русской исторіи». Негативно оцінював наукову діяльність А. Петрушевича і М. Грушевський. У відгуку про праці «Лингвистическо-историческія изслѣдованія о начаткахъ города Львова и окрестностей его съ възрѣніемъ на предисторическія времена переселенія

славянських и румынських племенъ изъ придунайскихъ странъ в предкарпатскія области» та «О соборной богородичной церкви въ городѣ Галичѣ происходящей изъ первой половины XII столѣтія» (Записки НТШ. — 1900. — Т. 37) його зауваження стосувались і «письмельської манери», і викладу, і мови праць А. Петрушевича. «Незвичайний метод» автора при написанні своїх праць — це «негація всякого метода», сукупність «безпідставних здогадів і лінгвістичних ненаукових елюкубрацій» і така ж «ерудиція». «В парі з сим» йшла «та незвичайна мова», якою писав «найстарший з галицьких общеруссів». Наводячи окремі зразки мови автора, М. Грушевський відзначав: «Все се разом узятє робить творенія о Петрушевича зовсім «неудобочтомими» і рекомендував «твердим» русинам зробити із його обширних праць «невеличкий, але систематичний витяг, де-б звів систематично до купи його, що правда — переважно голословні або фантастичні, але часом таки й інтересні здогади й гадки про різні факти в історії України-Руси, в формі більше приступній і языком справді російським, а не сим твердим язичием». Підтримав цю думку також І. Франко, зауважуючи, що пише А. Петрушевич «все важким, штучно скомпонованим церковно-польсько-російсько-руським жаргоном, який свідчить про цілковитий брак у него почутя красоти гармонії живої мови» [10, с. 177].

Свої видання «презентували» у «Записках НТШ» та «ЛНВ» також інші русофільські автори та найбільші галицькі інституції цього табору: Ставропігійський інститут та «Общество им. М. Качковского». Так, старанно видана Ставропігійським інститутом «з погляду типографічного» збірка документів «Monumenta confraternitatis stauropigianaе leopoliensis» (Записки НТШ. — 1895. — Т. 5), яку уклад В. Милькович, на думку В. Білецького, рецензента першої частини першого тому, мала низку недоліків, що стосувалися, зокрема, апарату видання. Недоробки науково-довідкового апарату (укладач не подав «ані спису документів, ані виказу річий, ані пояснень і похибок») значно ускладнювали користування матеріалами видання. «Хибою» праці була також відсутність описів документів та печаток. Не вказав укладач також місце видання та мову документів. Поруч із тим рецензент прихильно оцінював розпочату працю «в інтересі нашої історіографії», а заслугою укладача вважав те, що «передне слово і зміст подав в язичі латинським, а не в язичі,

якого уживали редактори «Юбилейного Изданія»; була се «тверда» мішанина, до якої жаден нарід не признасть ся». Проте видавець не зробив належних правок, і, як зауважував І. Франко, всі попередні недоліки цієї праці перемандрували у другу частину тому, яка з'явилась із значним запізненням аж 1898 р., «хоча цілий том має дату 1895 р.» (Записки НТШ. — 1899 — Т. 27). Окрім цього, видання грішило значними помилками, на що вказував рецензент: «Зрештою друкарських похибок, поправлених і непоправлених видавцем, є значне число, а се в такім виданю дуже не добре». Негативно відгукувався І. Франко і про поданий довідковий апарат, який обмежувався тільки іменним та географічним покажчиками і не мав «ані річевого покажчика, ані поясненя рідких слів», що було «великою шкодою для вартости... праці». Однак усі «закиди, піднесені... супроти видавничої методи дра Мільковича» не применшували значення виданої збірки документів, що була першою пробою «систематичного виданя архівних жерел до історії львівської, а по части й усеї західної України Руси при кінці XVI в.».

За «тенденційність» і брак «критичного й синтетичного чуття та сучасного наукового підготовлення що до методу» розкритикував «найповажнійший плід наукової діяльності галицьких москвофілів за останні десятки літ» — працю автора під криптонімом Ф. И. С. (П. Свистун) «Прикарпатская Русь подъ владѣніемъ Австріи» — її рецензент С. Т. (С. Томашівський). Незадовільним був виклад матеріалу, бо «в автора переважає сухе преповіданне подій усякої вартости без аналізу і критики. Тому то читанне сеї праці томить, не інтересує; про приковуванне думки викладом й мови нема». Книжка була написана «язичієм», що також ускладнювало сприйняття змісту. Водночас С. Томашівський позитивно відзначив, що, хоча «праця мало наукова, але сумлінна», вона містить багатий історичний матеріал та вирізняється безпристрасністю і об'єктивністю «що до української національної ідеї». «Причинком до історії нашої церкви» назвав Д. Коренець працю А. Добрянського «Исторія епископовъ трехъ соединенныхъ епархій перемышльской, самборской и саноцкой, отъ найдавнѣйшихъ временъ до 1794 г.» (Записки НТШ. — 1895. — Т. 5). Проте у доборі матеріалу автор, на думку рецензента, «не визначає ся потрібним критицизмом», бо «користає з жерел дуже непевних». Тож Д. Коренець оцінював працю А. Добрянського

лише як «збір давніших відомостей, доповнений деякими новими відомостями». Звернув увагу рецензент і на мову самої праці, зазначаючи: «Мова її — то звісна мішанина язикова, спеціально «галицько-руський» витвір». «Зятятий ворог нашого народнього письменства» О. Мончаловський написав розвідку «Житє и дѣятельность Ивана Наумовича» мовою «хоч каліченою, а все таки досить близькою до нашої народної, навіть правопису не часто російською, а ніби етимологічною какографією», — відзначав І. Франко у праці «З історії «москвофільського» письменства в Галичині» (ЛНВ. — 1899. — Т. 8). Невідомо, що змусило автора, К. Левицького, ввести у надзвичайно потрібному виданні «Порадникъ писарскій» два зразки правопису: фонетичний — для взірців діловодства та етимологічний — для пояснень і зауважень. Не вдаючись у роздуми, наскільки це було корисним чи шкідливим, його анонімний рецензент вважав такий дуалізм «занадто сьмішний» (ЛНВ. — 1899. — Т. 8). Негативно про стиль і мову праці П. Бажанського «Руско народна музыкальна Гармонія», яка містила 71 вірєць виконаних літографічно творів, висловився рецензент під псевдонімом Нефаховий (І. Франко). Яскраво проілюструвало це вже перше речення вступного слова. Рецензент щиро «дивувався тільки, як то на чоловіка заходить нераз щось лихе та пре його до вишукування отих дурних анальогій!» (ЛНВ. — 1900. — Т. 12).

Не менш дивним виглядало й видання повісті М. Гоголя «Тарасъ Бульба» (рецензент В. Г. (В. Гнатюк) (ЛНВ. — 1900. — Т. 12). Воно було «зроблене» «по московськи» «тим способом, що побіч оригінальних слів» подавалися «в скобках пояснення» для кращого розуміння українцями російської мови. Проте звичайний селянин мало що міг почерпнути в результаті прочитання такого «сорокатога тексту». Це видання можна було вважати за «куріоз, якому подібного треба би довго шукати».

Поширювались у Львові і «лубочні» видання, які презентували, на думку критиків «ЛНВ», календарі «Общества ім. Качковського» та випуски «Временника Ставропігійського Інститута». Про їхню примітивність та шкідливість, зокрема, зазначалося: «Вони ширять ся між простим народом головно задля невеличкої ціни, бо зміст їх дуже часто не тільки не цікавий, але нераз дурний: з ними не тільки не продираєть ся освіта між народ, але навпаки, ширить ся тем-

нота, безідейність, рабство...» [5, с. 62]. Доповненням до недоліків змісту була «чудернацька» мова («язичіє») обох видань. У відгуку про вихід ілюстрованого календаря «Общества ім. Качковського» на 1902 р. рецензент під криптонімом В. (В. Гнатюк) вказував: «Отсей календар без порівняння ліпший від Ставропігійського що до змісту, за те що до мови та напряду мало в чому йому уступає. Взірці його говору шкода навіть наводити, бо воно й так на ніщо не придасться» (ЛНВ. — 1901. — Т. 16).

Для підвищення освітнього й культурного рівня українського громадянства нагальною була потреба в його ознайомленні з науковими та науково-популярними працями зарубіжних учених, зокрема із здобутками на полі українознавчих досліджень у Росії. У цей час у Львові друкуються переклади праць В. Антоновича. З деяким запізненням до рук читачів потрапив його лекційний курс «Початки козацтва» у перекладі Л. Д. (Записки НТШ. — 1897. — Т. 18), надрукований на основі літографованого тексту, без перегляду самого професора В. Антоновича. У результаті, вказував М. Грушевський, «від самого початку були тут ріжні недокладности». Окрім цього, попередній курс, що був доволі давно виданий, містив застарілі з погляду наукової новизни матеріали. Тому при друкуванні наступних частин рецензент рекомендував видавати їх «correctis corrigendis» («коректно поправленими»). Вагомою, науково обґрунтованою відповіддю на трилогію Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» стала праця В. Антоновича «Польсько-українські відносини XVII ст. в сучасній польській призмі», що у перекладі В. Гнатюка вийшла у Львові 1904 р. (ЛНВ. — 1904. — Т. 27). Перекладач і критик В. (В. Гнатюк) зауважував: «Праця професора В. Антоновича мала на меті порівняти польську й українську культуру в XVII ст. ... Порівнане зовсім не вийшло на польську користь, як і можна було надіяти ся». Рецензент підкреслював такі важливі якості у викладі наукового матеріалу автором: «Він оцінює... холодно, розважно, числить ся з кожним своїм словом, а через те й оцінка його набирає для нас... авторітетности». Праця В. Антоновича «Чари на Україні» (ЛНВ. — 1905. — Т. 32), перекладена також В. Гнатюком, подавала «дуже гарний матеріал для характеристики вірувань українського народа, що й доси ще існують у повній силі».

Друкована у Львові перекладна книжкова продукція охоплювала широке коло питань з різних галузей знання, які цікавили і хвилювали українську спільноту. Написана «спокійно і об'єктивно» та перекладена із французької українською мовою Л. У. (Леся Українка) праця М. Верна «Євангеліє» стала б у пригоді «кожному, заінтересованому питанєм (первісного євангелія. — *О. П.*), без огляду на його особисті преконання й уподобаня» (рецензент В. (В. Гнатюк) (ЛНВ. — 1905. — Т. 32). Завдяки перекладу рідною мовою О. Пашука, «написана так ясно і приступно» праця французького єгиптолога Ж. Масперо «Старинна історія східних народів» (рецензент І. Ф. (І. Франко) (ЛНВ. — 1905. — Т. 31) стала доступною для прочитання не тільки гімназистові, а і кожному письменному селянинові. З метою інформування населення про небезпеку туберкульозу видано працю О. Вайсмаєра «Про туберкульозу, охорону перед нею і її ліченє» у перекладі Є. Бурачинського (рецензент В. (В. Гнатюк) (ЛНВ. — 1905. — Т. 29).

Сприйняття твору читачем значною мірою залежало від якості перекладацької роботи, тому особливу увагу було звернено на вміння перекладача не тільки передати зміст, а й адаптувати його до вимог української мови. Оцінюючи співвідношення змістової точності та мовного оформлення у перекладах, В. Гнатюк відзначав, що «вірність перекладу є дуже важною річю, але не менше важною є й мова, якою послугуєсь хто при перекладі. Коли вона противить ся вимогам даного язика, тогди вартість переводу спадає ад *minimum* (до мінімуму. — *О. П.*)» [4, с. 27]. Значно зростала у цьому контексті роль довідкового апарату, наявність якого могла полегшити читачеві можливість користуватися виданням.

Надзвичайно складна для перекладу збірка казок В. А. Клоустона потребувала саме такого підходу — «не перекладати дослівно працю... але переробити так, щоби зміст задержати, а вигляд иньший їй надати». Однак А. Кримський не тільки не зробив цього, «але при перекладі так невільничо держав ся тексту, що деякі місця треба відчитувати пару разів, щоби остаточно порозуміти, про що там мова». Противагою важкому стилю і мові А. Кримського у збірці «Народні казки та вигадки, їх вандрівки та переміни» (Записки НТШ. — 1897. — Т. 16) слугував переклад «Казки про двох братів», виконаний І. Франком, про який В. Гнатюк висловлювався

майже поетично: «Як чоловік дізнає ся приємного чуття, коли по цілодnevній роботі положить ся на спочинок, так читач дізнає приємного чуття, коли розстане ся з перекладом д. Кримського, а почне читати переклад дра Франка. Величезна різниця між одним і другим!». Рецензент підкреслював, що лише завдяки наявності довідкового апарату у виданні, а саме — численним заміткам, які подав А. Кримський, покажчику творів та іменному покажчику, «що дуже улєкшує перегляд праці», переклад набув відповідної «вартости».

Високу цінність перекладу з німецької мови М. Лозинського праці професора Й. Конрада «Національна економія» відзначав І. Франко: «Переклад д. М. Лозинського дуже добрий, а зваживши новину предмету і не малі стилістичні труднощі, які прийшло ся поборювати, можна назвати його просто взірцевим» (ЛНВ. — 1904. — Т. 28). У «гарнім перекладі» з англійської мови І. Петрушевича, вказував І. Франко, вийшла праця А. Д. Уайта «Розмови з Львом Толстим», до тексту якої було додано важливий елемент довідкового апарату — «коротеньку статю про самого Уайта» (ЛНВ. — 1904. — Т. 28).

Присвячена пам'яті О. Огоновського, укладена і перекладена К. Левицьким, 1895 р. була «елегантно видана» пам'ятка давнього руського права «Правда Руска, памятник законодатний права руського з XI віку» (Записки НТШ. — 1896. — Т. 10). Оцінюючи якість перекладу К. Левицького, М. Грушевський відзначав, «що переклад взагалі близький до оригіналу, хоч подекуди можна і не згоджатись з толкованнем автора». Рецензент радив також попрацювати над апаратом видання, бо «текст Р. Правди вимагає більших пояснень, ніж які дає шан. видавець, заховуючи часто без пояснень навіть терміни». Перекладена ж українською мовою праця російського професора М. Карєєва «Філософія культурної і соціальної історії нових часів (1300—1800)» (ЛНВ. — 1905. — Т. 32) відрізнялася від російськомовного видання більш розширеним науково-бібліографічним апаратом. Як відзначав її рецензент Кр. (І. Крєвєцький): «До українського видання додана також бібліографія поодиноких історично-філософських питань, зладжена на підставі... «Історії Західної Європи у нові часи», чого в російським оригіналі зовсім нема».

Цікавим є порівняння якості перекладу одного і того ж твору. 1903 р. Наукове товариство ім. Шевченка, якому «пощастило...

дістати оригінальний рукопис Руданського», що містив «цілий переклад Гомерової Іліади», опублікувало його у шостому та сьомому томах «Творів Степана Руданського» (ЛНВ. — 1903. — Т. 22). Про рівень перекладу надзвичайно схвально відгукнувся рецензент В. (В. Гнатюк): «Переклад Руданського вийшов чудовий: мова проста, вірш легкий і гладкий — і через те він не тільки не уступає, але перевищує знані в нас переклади Іліади в польській та німецькій мові».

1904 р. «Українсько-Руська Видавнича Спілка» опублікувала цей твір у перекладі П. Ніщинського. Порівнюючи якість перекладів, рецензент В. (В. Гнатюк) наголошував, що вони «носять зовсім відмінний характер, мають різні прикмети і подекуди — можна-б сказати — навіть доповняють себе». Якщо переклад С. Руданського ознайомлював читача «зі змістом епопеї без огляду на грецький оригінал», то переклад П. Ніщинського міг бути «корисним при читанню грецького оригіналу» особливо учнями гімназій (ЛНВ. — 1904. — Т. 27).

Отже, завдяки здійсненим рідною мовою перекладам українські читачі мали можливість ознайомитись із тогочасними та класичними творами зарубіжних авторів. Українські видавництва проявляли у цьому напрямі неабияку активність та мали доволі амбітні плани. 1899 р. «Українсько-Руська Видавнича Спілка» розпочала видання творів В. Шекспіра у перекладі П. Куліша. Остаточну редакцію текстів, звіряння перекладу з оригіналом, «вигладжене» мови та за необхідності — і «зладжене» відповідних вступів і пояснень до кожного твору було доручено І. Франку (ЛНВ. — 1899. — Т. 7). У 1903 р. Руське педагогічне товариство видало роман Данієля Дефо «Робінзон Крузо» у перекладі К. М. (К. Малицької) (ЛНВ. — 1903. — Т. 23). До цього часу вийшли друком «дуже скорочені» переклади українською мовою цього твору. Однак, як зауважував рецензент В. (В. Гнатюк), і нове видання було «мабуть чи й не зовсім повне». «Найулюбленіша лектура шкільної молодіжи» не мала, на жаль, також ілюстрацій, які бажано було подати. Вони «багато не коштували-б, бо кліші можна визичити», а видання від цього значно виграло і «було-б далеко принадніше для малих читачів». 1904 р. заходом «Українсько-Руської Видавничої Спілки» вийшов один із найкращих творів Еміля Золя — роман

«Жерміналь» у перекладі О. Пашкевича. Стосовно якості перекладу повісті І. Франко зазначав: «Переклад д. Пашкевича можна назвати вповні задовольним. Правда, він може троха занадто «прозаїчний», не передає тої ляпідарности і мельодийности, якою в найкращих місцях визначається проза Золі, — ну, та щоб передати се, на те треба би великого майстра стилю та мови. Тимчасом і нашому перекладачеві належить ся щира подяка від усіх, кому читане сеї повісти дасть хвилі правдиво естетичного і гуманного зворушення» (ЛНВ. — 1905. — Т. 29). У Львові вийшли також твори Л. Толстого: збірка «Севастопольські оповідання» у перекладі В. Герасимовича (ЛНВ. — 1905. — Т. 32) та повість «Козаки. Кавказьке оповіданє 1852 р.» у перекладі Г. Хоткевича (ЛНВ. — 1906. — Т. 36). Було видано п'єсу О. Островського «Буря» у перекладі М. Павлика. Про якість перекладу останнього І. Франко, зокрема, зазначав, що той «загалом гарний», хоча «разять деякі росіянізми» та є «фрази зовсім незрозумілі» (ЛНВ. — 1900. — Т. 10). У 1905 р. «Українсько-Руська Видавнича Спілка» розпочала видання арабських казок «Тисяча й одна ніч» (ЛНВ. — 1905. — Т. 32), перекладачем яких був М. Лозинський. Усього планувалося надрукувати 24 випуски: «Їх вихід і темпо, в якім дальші випуски будуть появлятися, залежить одначе цілковито від публіки: як вона віднесеть ся до перекладу і на скільки буде його розкуповувати...». Оцінюючи рівень перекладу, рецензент В. (В. Гнатюк) вказував: «Переклад роблений з повного видання, але занадто драстичні місця або злагоджені, або пропущені. Пропуски одначе дуже дрібні так, що вони не мають ніякого впливу на цілість». Книга була цікавою для читання різним категоріям читачів, «і простим людям й ітелігентним»: «Лектура легка й так інтересує, що хто зачне читати оповіданє, то не відложить книжки, не докінчивши його».

Проте не всі перекладні видання були вдалимими та, на думку критиків, доречними. Недоладними виявилися більшість перекладів поезій Павла Граба у збірці «Доля» — так стверджував рецензент В. (В. Гнатюк): «Загалом переклади з чужих мов не є докладні, бо се звичайно переклади з російських, часом недокладних перекладів, а пересьліви Граба (перерібки поезий чужих авторів) вийшли формою слабі, і мова в них недоладна» (ЛНВ. — 1898. — Т. 1). Незважаючи на гарний зовнішній вигляд видання, сумнів у потребі

перекладу твору С. Пшибишевського «Із циклю Вігілії» висловив І. Ф. (І. Франко). Він рекомендував видавцеві А. Крушельницькому подати передмову, щоби пояснити «нам профанам» «високі літературні прикмети» цього твору (ЛНВ. — 1900. — Т. 9). Два останніх відгуки свідчать про особливу пильність критики стосовно перекладених рідною мовою видань.

Як і оригінальні твори українських авторів, праці їхніх зарубіжних колег теж потребували належного художнього оформлення та якісного друкарського виконання. Зокрема, портрет Генріка Ібсена прикрашав видану у Львові його п'єсу «Ворог народа» у перекладі та з переднім словом Ю. Кміта (ЛНВ. — 1899. — Т. 5), з «гарними ілюстраціями в тексті» вийшли «Казки Андерсена» (ЛНВ. — 1899. — Т. 5).

Животрепетною була потреба у задоволенні українського шкільництва необхідними підручниками. Згідно з відомостями «ЛНВ», на початку 1905 р. «в українських гімназіях стало «відразу» ні більше ні менше тільки 20 шкільних підручників великою бібліографічною рідкістю». До цього призвела політика Крайової шкільної ради, яка подекуди затягувала з виданням власне українських шкільних книжок. Окрім того, українським педагогам бракувало досвіду у підготовці цих видань, тим паче — перекладацької вправності та вмілого оперування українськими термінами (ЛНВ. — 1905. — Т. 32).

Цінним доробком не тільки для шкільної освіти, а й загалом для навчання стали підручники І. Верхратського. 1898 р. у його перекладі вийшов підручник О. Ростафінського «Ботаніка на кляси низші шкіл середних» (ЛНВ. — 1898. — Т. 1). Видання містило покажчик «руських й латинських» термінів, що значно полегшувало користування ним. Інший підручник, «Мінеральогія на низші кляси» А. М. Ломницького у перекладі та з деякими доповненнями І. Верхратського (ЛНВ. — 1899. — Т. 5), містив «чимало народніх виразів», які останній збирав як пильний дослідник народної термінології. Недоліком була лише відсутність елементів довідкового апарату, зокрема для розрізнення назв «від народа... від утворених в літературі».

У Львові друкувались й оригінальні підручники українських авторів. Так, кілька разів перевідавався підручник О. Барвінського

«Виймки з народної літератури українсько-рускої ХІХ ст. для висших клас середних шкіл». Наприклад, у третьому перевиданні підручника обсяг вступу (у першому — 42 сторінки) збільшився до 69 сторінок. У книжці було зроблено деякі скорочення і виправлення (ЛНВ. — 1899. — Т. 5).

Для кращої наочності матеріалу текст шкільних посібників доповнювався відповідними ілюстраціями. Із 39 ілюстраціями було видано підручник директора української гімназії ім. Франца-Йосифа у Тернополі О. Калитовського «Учебник географії для II і III класи шкіл середних» (ЛНВ. — 1901. — Т. 13).

Окрім підручників, у Львові друкувалися спеціально підготовані для дітей і шкільної молоді видання. Активну діяльність на цьому полі розгорнуло Руське педагогічне товариство. У 1902 р. Товариство втретє видало твір І. Франка «Лис Микита», що свідчило про значний попит і популярність видання серед шкільної молоді. Проте книга мала б ще більший успіх і «з'єднала-б собі ще більший круг читачів, як доси», зазначав рецензент В. (В. Гнатюк), «як би найшовся який видавець, що схотів би вложити трохи капіталу на красші і численніші ілюстрації» (ЛНВ. — 1902. — Т. 17). Зокрема, у попередньо виданих Товариством книжечках («Дітвора», «Звірята домашні», «Приятелі дітгий», «Ах, яке хороше!», «Для розривки») 1901 р. для найменших читачів «образки» були «виконані дуже гарно» і не поступалися «у нічому подібним чужим виданням» (ЛНВ. — 1902. — Т. 17).

Попри гарне оформлення, видання для молоді вимагали не меншої змістовності оповіді, добірної авторської мови та ретельності редакторської підготовки. Спеціально на молодого читача було розраховане видання «Кобзаря» 1898 р. На його сторінках містилася біографія Т. Шевченка — «скорочена і змінена відповідно до потреб молодіжи». Анонімний рецензент відзначав, що твори розміщувались у порядку хронології їх появи, «критично-естетичні пояснення» були зведені до найнеобхідніших (ЛНВ. — 1898. — Т. 3). Критичні зауваги щодо об'єктивності висвітлення історії створення та поширення українських дум, пісень, коломийок стосувалися видання Руського педагогічного товариства «Народні думи», упорядкованого професором Львівської академічної гімназії М. Пачовським, перша частина якого вийшла 1901 р. (ЛНВ. — 1901. — Т. 13). На думку

рецензента В. (В. Гнатюка), видавець не мав «ясного розуміння усної словесности», тому книжечка мала «багато помилок», що у виданні, розрахованому на шкільну молодь, взагалі «не повинно бути». У 1900 р. В. Лаврівський видав дві брошури п. н. «Тіловправні гри» (ЛНВ. — 1900. — Т. 12). Надзвичайно корисні з огляду на необхідність покращання здоров'я та поширення ігор серед молоді, видання вийшли «сорокатою» мовою, «що декуди навіть трудно порозуміти її».

Оцінюючи видання Руського педагогічного товариства «Казки братів Грімів» (ЛНВ. — 1899. — Т. 7), В. Гнатюк звернув увагу на деякі «апаратні» вади видання: відсутність у кінці книги її змісту, невідповідність заголовка наявному матеріалу та брак реєстру видань Товариства: «Одну лиш увагу мусимо звернути на адресу видавців чи редакторів поодиноких книжечок: Чому в книжочках не подаєть ся змісту при кінци, як то повинно-б бути? Таж се річ дуже потрібна. Так само чому на обкладинці книжечки не друкуєть ся реєстру всіх видань Товариства? Чи се причинає так багато коштів? І ще одно. На книжці подаєть ся наголовок: «Казки братів Грімів» і більше нічого. Дивимось до змісту, тих казок є всього шість. Чиж Грімми видали їх лише стілько? Требаж було зазначити, що се є частина перша, чи яка там, а коли Товариство не має на меті видавати їх більше, то належало наголовок змінити відповідно, хоч би на такий: Вибір з казок бр. Грімів».

У Львові проводилися заходи щодо видання довідкової літератури та словників. Чимало цікавої та різноманітної статистичної інформації, що стосувалася Галичини, могли подати, зокрема, друковані «Шематизми». Тривалий час вони містили лише відомості про кількість греко-католиків — мирян, самих священників і парафій, хоча набагато ціннішим було б, якби в них подавалося також «число душ иньших вір», зазначалося, якою мовою вони говорять, реєструвалася кількість шкіл, культурних та економічних установ, історичних пам'яток, подавалася статистика учнів, учителів, дяків, неграмотних та інша цікава і корисна інформація [11, с. 136]. Певні позитивні зрушення у виданні «Шематизмів» — «подавати статистичний виказ руських товариств (читалень, позичкових кас, шпихлїрів і ин.) з кожного села і місточка» — відбулися на початку ХХ ст., однак, як зауважував рецензент Кр. (І. Кривецький), «сі

викази зовсім не серйозні». Він стверджував, «що тогорічний виказ у «Шематизмі» (мова йде про видання 1905 р. — *О. П.*) неправдивий, а цікавим радимо порівняти сьогорічні статистичні дані з даними, поданими в «Шематизмі» за р. 1903» (ЛНВ. — 1905. — Т. 30).

У 1893 та 1895 рр. у Львові вийшли друком два томи «Словаря російсько-українського» — «в укладі М. Уманця [Комаров М.] і А. Спілки [Одеська спілка: Десятин-Лук'янів Т., Зіньківський Т., Ухач-Охорович К. та ін.]» (Записки НТШ. — 1895. — Т. 8). Однак видання мало явні «хиби», які стосувалися викладу матеріалу. Зокрема, рецензент під криптонімом Б. зазначав, що «якась двоїстість їх діла, брак певно виробленого принципу, яко виходної точки, положеного в основу їх праці» зумовили те, що «замість пояснення цитатами і увагами ужитку російських слів, ми бачимо в словарі, навпаки, українські цитати і вияснення українських слів, як би сей словар уложено не для вивчення російської мови, а української...». У такому випадку, вважав критик, цей словник треба було «назвати якомсь инше, тільки не російсько-українським словарем». Проте він схвально відгукувався про розпочату авторами працю, бо «їх словар, не вважаючи на его слабі сторони, все таки дасть багатий матеріал словарний, і стає дуже користою вкладкою в нашу літературу...».

Упродовж означеного п'ятнадцятиріччя у Львові випускалися у світ інші книжкові видання, зокрема, видавалися музичні твори. 1899 р. Ф. Колесса видав «Першу Службу Божу на чотири голоси хору мішаного», яка містила пісні авторів «у нас майже зовсім незнаних» (М. Римського-Корсакова, Рафаловича) та маловідомі твори Д. Бортнянського і М. Лисенка (ЛНВ. — 1899. — Т. 5).

Особливо активну діяльність у цьому плані провадила «Українська накладня», що видавала музичну бібліотеку «Торбан». Серед творів, які побачили світ у цій серії, — праці Я. Ярославенка «Любощі, вальс на фортеп'яні», «Сьпіваник для народних шкіл», «Ще не вмерла Україна! Русько-народний гімн. [...] На фортеп'яні зладив Я. Ярославенко», Я. Лопатинського «Не жаргуй, мазурка на фортеп'яні» (ЛНВ. — 1905. — Т. 32). Проте окремі її видання друкувалися за кордоном. «Пісня на один голос в супроводі фортеп'яні, 1. Стоїть гора високая...» Д. Січинського (ЛНВ. — 1905. — Т. 32) була надрукована у Лейпцигу, з приводу чого рецензент В. (В. Гна-

тюк) зауважував: «Звертаємо увагу її й інших видавців музикалій, що друкарня Наук. Тов. ім. Шевченка має також нотне письмо і може виконувати всі роботи з того обсягу». У 1902 р. тут надзвичайно старанно було видано підготовану Ф. Колессою збірку «Наша Дума. Українсько-руські народні пісні» (ЛНВ. — 1902. — Т. 18), на що українська критика з приємністю відгукувалася: «Отсе перша книжка з нотами, що вийшла в друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Її викінчене таке гарне, що не уступає в нічім подібним заграничним виданням».

У Львові друкувалися також щорічні звіти українських установ, товариств та навчальних закладів, які містили цінну статистичну інформацію про їхню діяльність. Зокрема, звіти Львівської академічної гімназії, окрім статистичних відомостей про навчальний заклад, подавали наукові розвідки українських учених-педагогів. Тут були опубліковані праці І. Франчука «Огляд повістий Квітки Основяненка», Т. Мандибура «Психологічний вступ до науки логіки в класі VII», В. Левицького «Група модулова», О. Макарушки «Складня причасників в Волинсько-галицькій літописі, старорускім памятнику XIII в.» (Записки НТШ. — 1897. — Т. 18).

З нагоди пам'ятних дат у Львові випускалися у світ ювілейні видання. До століття відродження української літератури було передруковано перше видання І. Котляревського «Енеїди» з передмовою М. Грушевського, видано п'єсу-комедію «Наталка Полтавка», а також опубліковано праці І. Франка «Великі роковини. Пролог, говорений перед ювілейною виставою «Наталки Полтавки» в пам'ять столітніх відродин українсько-руської народности» (передрук із «ЛНВ») та М. Пачовського «Сотні роковини народного письменства Руси-України. Памяти Івана Котляревського» (ЛНВ. — 1898. — Т. 4). На пошану багаторічної праці видатного українського вченого і письменника І. Франка видано 1898 р. збірник «Привіт дру Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності — складають українсько-руські письменники» з портретом ювіляра (ЛНВ. — 1898. — Т. 3), скомпонований із праць його колег на літературній та науковій ниві. У 1904 р. з нагоди десятої річниці діяльності у Галичині визначного українського історика М. Грушевського вийшов «Науковий Збірник присвячений професорови Михайлови Грушевському учениками й прихильниками з нагоди Його десяти-

літньої наукової праці в Галичині (1894—1904)» (ЛНВ. — 1906. — Т. 33). Зміст його становили винятково наукові праці з історії, історії літератури, філології та етнографії ювіляра.

Підсумовуючи, можемо наголосити на таких моментах:

1. Підневільне становище українського слова у другій половині ХІХ ст. в Російській імперії зумовило перенесення книговидавничої діяльності на захід, у Галичину, де провідним осередком поширення української книги став Львів.

2. Найбільший сплеск видавничої активності припав на 1892—1906 рр. — п'ятнадцятиріччя, пов'язане насамперед з діяльністю у Львові Наукового товариства ім. Шевченка, довкола якого гуртувалися провідні українські вчені, а також з активністю інших українських товариств.

3. Ріст книжкової продукції обумовлював збільшення вимог до її якості у широкому розумінні, тому видання Львова кінця ХІХ — початку ХХ ст. стали об'єктом пильної уваги та наукового зацікавлення тогочасних українських учених, зокрема М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка, Ф. Колесси, С. Томашівського та інших визначних діячів, про що свідчить обговорення цього питання на сторінках української преси, зокрема провідних наукових органів НТШ — «Записок НТШ» та «ЛНВ».

4. Проаналізовані нами матеріали у «Записках НТШ» та «ЛНВ» дають підстави стверджувати, що українські наукові, науково-популярні, художні, перекладні, довідкові, дитячі тощо видання є різними за рівнем текстологічної підготовки, мовним забарвленням, конструктивністю апарату і, зрештою, за художнім оформленням та поліграфічним виконанням, тому різною є їх оцінка українськими діячами.

5. Українська книга Львова є проблемною у мовному аспекті, що зумовлено значним впливом мовних культур інших народів, особливо польської та російської.

6. Львівські українські видання сприймаються і оцінюються критикою комплексно — як колективна праця автора, редактора, художника-ілюстратора, друкаря. Саме така оцінка виглядає цілком сучасно в контексті трактування книги з позицій культури видання.

1. Білецький В. [Рецензія] Николай Красовский (Миколай Красувський) отъ года 1686 до г. 1692 писарь управления, а отъ г. 1692 до г. 1697 старѣй-

- шина Ставропигійського Братства во Львовѣ. Историческій очеркъ, съ прибавкою современныхъ записокъ изъ сессійныхъ книгъ и регестровъ Львов. Ставроп. Братства, составленный Исидоромъ Шараневичемъ, Льв., 1895, ст. 196 + III; Юрій Еліяшевичъ (Георгій Ільяшевичъ) отъ 1720 г. членъ и въ 1722—1735 гг. одинъ изъ сеніоровъ Ставр. Братства во Львовѣ. Историческій очеркъ съ прибавкою списка современныхъ счетоводныхъ книгъ и сессійныхъ протоколовъ Львов. Ставроп. Братства. Сост. Исидоромъ Шараневичемъ, Льв. 1895, ст. 34 / В. Білецкій // Записки НТШ. — 1896. — Т. 9. — С. 19—22.
2. Видавнична справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX — перша третина XX ст.) : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Н. Зелінської. — Львів : Світ, 2003. — 612 с.
 3. Г. З. [Рецензія]. Книжочки «Просвіти»: Про польови пошкоды, Дра Костя Левицького Льв., 1893; Про книги ґрунтови А. Дольницького, 1893, Про шпихлґрѣ и крамницѣ Дра К. Левицького, 1893; Про касы позичкови и щадницѣ, его ж, 1894; Про ґрунтовый катастеръ, его ж, 1895; Про права рускои мовы, его ж, 1896 / Г. З. // Записки НТШ. — 1897. — Т. 17. — С. 52.
 4. Гнатюк В. [Рецензія]. В. А. Клоустон. Народні казки та вигадки, їх вандрівки та переміни. З англійської мови переложив А. Кримський, Льв., 1896, ст. 184 / В. Гнатюк // Записки НТШ. — 1897. — Т. 16.
 5. Ще «лубочні» видання // Літературно-Науковий Вістник (далі — ЛНВ). — 1901. — Т. 13.
 6. Колесса Ф. [Рецензія]. Кониський О. Я. Дитинний вік Т. Г. Шевченка (критично-біографічний нарис). — Львів, 1892; Парубочий вік Т. Г. Шевченка до викупу з крѣпацтва (1829—1838), критично-біографічний нарис. — Львів, 1894; Т. Шевченко підчас перебування его в академії художеств. — Львів, 1894; Т. Шевченко під час розцьвіту його кебети до арешту його (1845—1847). — Львів, 1895 / Ф. Колесса // Записки НТШ. — 1896. — Т. 9. — С. 24—37.
 7. Словник книгознавчих термінів. — К., 2003. — 160 с.
 8. Черниш Н. Культура видання: теоретична модель та її практичне застосування / Н. Черниш // Палітра друку. — Львів, 1996. — № 4. — С. 55—57.
 9. Франко І. З остатніх десятиліть XIX-го віку / І. Франко // ЛНВ. — 1901. — Т. 15.
 10. Франко І. О. Антін Петрушевич. Ювілейна сільветка / І. Франко // ЛНВ. — 1901. — Т. 13.
 11. Шематизмъ всечестного клира гр. кат. митрополитальнои архидієцезіи львовскои на рокъ 1900. Льв., 1900 // ЛНВ. — 1900. — Т. 10.